

ქეთევან მესხიძე

საერთაშორისო ურთიერთობების დოქტორი,
უსაფრთხოების კვლევების მიმართულების ასოცირებული პროფესორი,
საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემია

დიდ სახელმწიფოთა პოლარული ამბიციები და უსაფრთხოების დილემა

ანოტაცია

არქტიკისა და მისი რესურსებისთვის ბრძოლა ახალი არ არის და მასზე საუბრები ჯერ კიდევ 2000-იანი წლების შუა ხანებიდან იღებს სათვეს. თუმცა, რუსეთსა და დასავლეთის ქვეყნების მიერ არქტიკული სტრატეგიების განხორციელება სხვადასხვა სისწრაფით მიმდინარეობდა. შეერთებულ შტატებში განგაში გამოცხადდა არქტიკულ ზონაში სამხედრო და სამრეწველო ინფრასტრუქტურის განვითარებაში აშკარა მნიშვნელოვანი ჩამორჩენის გამო. არქტიკისთვის რბოლაში შეერთებული შტატებისთვის პრინციპულად მნიშვნელოვანია გრენლანდია. გლობალური დათბობა და კლიმატის ცვლილება გრენლანდიაზეც აისახება, რაც მის სტრატეგიულ დანიშნულებას იმაზე მეტად ზრდის, ვიდრე ცივი ომის დროს იყო. ალბათ, შეერთებული შტატების გრენლანდიისკენ მიმართული ბოლოდროინდელი მზერაც და საუბრებიც მისი შეერთებული შტატების ქოლგის ქვეშ შეყვანასთან დაკავშირებით, ან თუნდაც ტრამპის პირველი ადმინისტრაციის განკარგულება – არქტიკის რეგიონში ბაიდენის ადმინისტრაციის პირობებში შეჩერებული ბურღვითი სამუშაოების განახლების შესახებ, სწორედ ამ კონტექსტში უნდა იქნას განხილული.

შეერთებული შტატების სამხედრო-საზღვაო ძალების მდივნის – რიჩარდ სპენსერის განაცხადებით, ამერიკამ უნდა მიმართოს ყველა ზომას, რომელიც ფოკუსირებული იქნება რუსეთის საზღვაო ძალების მზარდი პროვოკაციული ნაბიჯების წინააღმდეგ, მსოფლიოს ბოლო, ყველაზე დიდ აუთვისებელ რეგიონზე კონტროლის მოსაპოვებლად ბრძოლაში. საუბარია არა მხოლოდ ჩრდილოეთ საზღვაო მარშრუტზე, არამედ, რუსეთის შეღვის ნაწილზეც. მისი განცადებით, შეერთებული შტატების საზღვაო ძალები ავითარებენ სტრატეგიას, რომელიც საბოლოო ჯამში ხელს შეუწყობს თვისუფალ ნავიგაციას რუსეთის არქტიკის გავლით. ამდენად, გეოპოლიტიკური ბრძოლა აღნიშნულ რეგიონში დომინირებისთვის, ჩრდილო-ყინულოვან ოკეანეში არქტიკული ყინულის დნობასთან ერთად მძფრდება.

საგულისხმოა, რომ ამ დონის სამხედრო მაღალჩინოსნის მიერ ასე აშკარად პირველად იქნა გამოკვეთილი ამერიკის პრეტენზიები ჩრდილოეთ საზღვაო მარშრუტთან დაკავშირებით, რაც იმას ნიშნავს, რომ შეერთებული შტატები სერიოზულად უდგება რუსულ არქტიკაში საკუთარ პრობლემებს და სამხედრო გზით მათ გადაწყვეტას არ გამორიცხავს.

სტატიაში განხილულია დიდ სახელმწიფოთა არქტიკული ამბიციები და კონკურენცია არქტიკული წრის ჩრდილოეთით გეოპოლიტიკური დომინირების მოსაპოვებლად, რომელიც დღითიდღე მძაფრდება და სულ უფრო მეტ აქტუალობას იძენს. ასევე ყურადღება გამახვილებულია ჩინეთის ინტერესებზე არქტიკის მიმართ და „დათვისა“ და „დრაკონის“ დაპირისპირებაზე რეგიონში გავლენის მოსაპოვებლად. განსაკუთრებული აქცენტირება ხდება რუსეთის ამბიციებსა და ძალის დემონსტრირებაზე, არსებულ საფრთხეებსა და ძალთა ბალანსზე რეგიონში, ისევე, როგორც ჩრდილოატლანტიკური ალიანსის საპასუხო რეაგირებაზე გაზრდილი საფრთხეების საპასუხოდ.

საკვანძო სიტყვები: არქტიკა, გეოპოლიტიკური დომინირება, კონტინენტური შეღვი, ძალთა ბალანსი, უსაფრთხოების არქიტექტურა.

დიდ სახელმწიფოთა პოლარული ამბიციები და უსაფრთხოების დილემა

შესავალი

დედამიწის ჩრდილოეთ პოლარულ მხარეს განთავსებული ჩვენი პლანეტის ერთ-ერთი ყველაზე იდუმალებით მოცული რეგიონი – არქტიკა, თვისი განუმეორებელი კლიმატით, ფლორითა თუ ფაუნით, რომელიც მოიცავს ევრაზიისა და ჩრდილოეთ ამერიკის კონტინენტების განაპირა ნაწილებს, მათ შორის – ჩრდილოეთ ყინულოვანი ოკეანის თითქმის მთელ ნაწილს მასში განლაგებული კუნძულებით, ისევე, როგორც წყნარი და ატლანტიის ოკეანეების მომიჯნავე ნაწილებსაც¹, ბოლო პერიოდის განმავლობაში მსოფლიოს წამყვან სახელმწიფოთა მხრიდან დიდ ყურადღებას იპყრობს.

არქტიკის რეგიონში გავლენის სფეროების გადანაწილებისთვის ბრძოლა დღითიდღე მძაფრდება, რაც გამოწვეულია როგორც ეკონომიკური, ისე სამხედრო-სტრატეგიული ფაქტორებით. ეკონომიკურ ფაქტორებს შორისაა არქტიკული ოკეანისა და მისი ზღვების ფსკერზე აღმოჩენილი ენერგეტიკული რესურსები და ძვირფასი ლითონის საბადოები. აგრეთვე კომუნიკაციები – ევროპასა და აზიას შორის დამაკავშირებელი უმოკლესი ჩრდილოეთ-საზღვაო მარშრუტი, რომელზე კონტროლიც უზარმაზარ ეკონომიკურ სარგებელსა და გეოპოლიტიკურ უპირატესობას იძლევა.

რატომ გახდა ყველასთვის ასე მოულოდნელად საინტერესო და მიმზიდველი ეს იდუმალი, ცივი, მიუდგომელი და არაპროგნოზირებადი რეგიონი, რომელზეც პრეტენზიას რვა ქვეყანა – აცხადებს.

მაგალითად, რუსეთი – უკვე 20 წელზე მეტია ოფიციალურად ცდილობს გაეროს მეშვეობით მეცნიერულად დაამტკიცოს, რომ აღნიშნული ტერიტორია მისი კონტინენტური შელფის პირდაპირი გაგრძელებაა, შესაბამისად, ქვეყნის საზღვრები გაცილებით დიდია და ჩრდილო პოლუსამდეც კი აღწევს. დანია კი, პირიქით, მიიჩნევს, რომ ეს მათი გრენლანდიის ჩაძირული ნაწილია, რაც იმას ნიშნავს, რომ საზღვარი განსხვავებული იქნება. კანადას და შეერთებულ შტატებსაც აქვთ საკუთარი მადა და პრეტენზიები. ამერიკელები ღიად აცხადებენ, რომ ცალმხრივად აფართოებენ საკუთარი კონტინენტური შელფის საზღვრებს ატლანტიისა და წყნარ ოკეანეებში, მექსიკის ყურეში და იკავებენ უდიდეს ტერიტორიებს ბერინგის ზღვასა და არქტიკაში. ეს ყველაფერი დაახლოებით მილიონი კვადრატული კილომეტრია. ჩათვალეთ – ორჯერ მეტი ვიდრე კალიფორნია და რამდენჯერმე დიდი ვიდრე გერმანია ან მთელი ეგვიპტე. ამას ემატება ისლანდია, ნორვეგია, შვედეთი და ფინეთი, რომლებსაც ასევე გააჩნიათ პრეტენზიები არქტიკასთან დაკავშირებით.

ვის ეკუთვნის სინამდვილეში ეს ტერიტორია? რატომ ახლა და სად იყვნენ აქამდე ეს ქვეყნები? რა ინტერესები აქვთ მათ ჩადონ არქტიკაში უზარმაზარი ფინანსები, თავიდან ააშენონ არქტიკული ინფრასტრუქტურა, გადაამზადონ პერსონალი, გადაუხადონ კოლოსალური ხელფასები მათ, არსებული ტექნიკა მოარგონ მძიმე კლიმატურ პირობებს და ვიხილავთ თუ არა ახალ დაპირისპირებას რეგიონში არსებულ მოთამაშეთა მზარდი წინააღმდეგობრივი ინტერესების ფონზე?

კვლევის მეთოდოლოგია

ნაშრომი დაფუძნებულია სოციალური კვლევის თვისებრივ მეთოდზე. კერძოდ, მონაცემთა შეგროვებისა და ანალიზის მიზნით კვლევა განხორციელებულ იქნა პროცესის მიდევნების (Process Tracing), შემთხვევის შესწავლისა (Case Study) და თვისებრივი კონტენტ-ანალიზის მეთოდებზე დაყრდნობით. აგრეთვე, კვლევის პროცესში მოხდა მეორეული სამეცნიერო-ლიტერატურული

¹ ვარძელაშვილი, დ., საზღვაო ლექსიკონი, თბილისი, გამომცემლობა „ალავერდი“, 2009;

წყაროების ანალიზი, რათა შექმნილიყო ბაზისი შესასწავლ საკითხთან დაკავშირებით კვლევის გასაგრძელებლად.

ძირითადი ნაწილი

1. გლობალური ცვლილებები და არაპროგნოზირებადი არქტიკა რეგიონში არსებულ მოთამაშეთა მზარდი ინტერესების ფონზე

კლიმატური ცვლილებები – გლობალური დათბობა, რომელიც ყველაზე მეტად არქტიკის რეგიონზე აისახება – იწვევს გლობალურ ცვლილებებს. ბუნების მსოფლიო ფონდის მონაცემებით, არქტიკის ყინულის ღებობის ტემპი წელიწადში მთლიანი ფართობის 13%-ს შეადგენს¹. არსებული პროგნოზების თანახმად, 2040-2045 წლისთვის ჩრდილოეთ ყინულოვანი ოკეანე შესაძლოა მთლიანად დადნეს ზაფხულში, რაც ორ სასიცოცხლო მნიშვნელოვან ფაქტორს უწყობს ხელს, რომლის გამოც, იმპერიები მზად არიან ერთმანეთს სამკვდრო-სასიცოცხლოდ დაუპირისპირდნენ. პირველი – ბუნებრივი რესურსების მოპოვების შესაძლებლობა, რამეთუ მეცნიერების შეფასებით, დედამიწაზე არსებული ბუნებრივი აირისა და ნავთობის 22% სწორედ არქტიკაზე მოდის. დაუდასტურებელი მონაცემებით, ეს ნიშნავს, რომ არქტიკაში უფრო მეტი ნავთობია ვიდრე კატარში და ორჯერ მეტი ბუნებრივი აირის მარაგი, რასაც ემატება ურანი, ოქრო და ალმასები.

მეორე მიზეზი – საზღვაო მარშრუტია. კერძოდ, უმოკლესი გზა ევროპიდან აზიამდე. იმის გათვალისწინებით, რომ ევროპაში ყველაზე დიდი პორტი – როტერდამის პორტია, ხოლო აზიაში – შანხაის, როტერდამიდან შანხაიმდე სუეცის არხის გავლით, რაც ამჟამად ყველაზე მოკლე გზაა, მანძილი დაახლოებით 21 000 კმ-ია, რაც გემისთვის საშუალოდ 28-35 დღის სავალს წარმოადგენს. ყინულის გაღებობისა და შესაბამისი ინფრასტრუქტურის არსებობის პირობებში კი არქტიკული საზღვაო გზით იგივე მარშრუტზე (როტერდანიდან – შანხაიმდე) მანძილი თითქმის 40%-ით მცირდება, რომელსაც გემი მაქსიმუმ ორი კვირიდან – 20 დღემდე ვადაში დაფარავს. აღნიშნული გარემოება სავაჭრო სფეროსა და ლოგისტიკაში უზარმაზარ უპირატესობას იძლევა. კერძოდ, ამცირებს მანძილს, შესაბამისად, საწვავის მოხმარების რაოდენობას. ამასთან, ტვირთის გადაზიდვა უფრო სწრაფად ხდება და რა გასაკვირია, რომ ჩვენთვის აქამდე ცნობილ ტრადიციულ მარშრუტებს კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს.

თუ ამ ყველაფერს უფრო შორეული პერსპექტივიდან შევხედავთ, გამოდის, რომ ერთ დროს ყინულით დაფარული არქტიკა ახლა მსოფლიოს ერთ-ერთი ყველაზე მდიდარი რეგიონია, რომელიც ამ სიმდიდრესთან ერთად შესაძლოა ახალი, ყველაზე მოქნილი და მოკლე სამარშრუტო გზაც გახდეს. ანუ, ეს ის ტერიტორიაა, სადაც ქვეყნებს სამხედრო გაძლიერება არათუ სჭირდებათ, არამედ, სავალდებულოც არის.

თუმცა, უპირველეს ყოვლისა, გასარკვევია, როგორ უნდა მოხდეს ამ უამრავი ბუნებრივი რესურსის გადანაწილება ქვეყნებს შორის სამართლებრივი თვალსაზრისით, რამდენადაც ვიდრე რაღაცას დავიცავთ, საჭიროა გამიჯნულ იქნას ეს ყველაფერი მათ კუთვნილებაზე უფლებრივ ქრილში.

1.1. გაეროს საზღვაო კონვენცია და დიდ მოთამაშეთა მიერ ტერიტორიების მისაკუთრება კონტინენტური შელფის გზით

გაეროს საზღვაო კონვენციის თანახმად, ქვეყნის საწყისი ხაზიდან სახელმწიფოს უფლება აქვს 200 საზღვაო მილის, ანუ 370 კმ-ის რადიუსის ფარგლებში მოითხოვოს განსაკუთრებული

¹ Lindsey, R., Michon, S., Climate Change: Arctic Sea Ice Summer minimum, 2022, <https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/climate-change-arctic-sea-ice-summer-minimum> [15.02.2025];

ეკონომიკური ზონა, რომელშიც სახელმწიფოს სანაპიროს ყველა ცოცხალი და არაცოცხალი ბუნებრივი რესურსების მოპოვებისა და გამოყენების უფლება აქვს¹. გარდა ამისა, იგი ადგენს ამ ზონებში ხელოვნური კუნძულებისა და ნაგებობების აგების სამეცნიერო-კვლევებისა და გარემოს დაცვის წესებს. მაგრამ არის უკეთესი გამოსავალიც, რომელიც უფრო მეტის უფლებას იძლევა, ვიდრე გაეროს საზღვაო კონვენცია. თუმცა, ეს მხოლოდ დიდი მოთამაშეთა პრივილეგიაა – ტერიტორიების მისაკუთრება კონტინენტური შელფის გზით. ანუ, ქვეყანა რომელიმე საზღვაო ტერიტორიაზე ამბობს, რომ ეს არის ჩემი მიწა, იმიტომ, რომ იგი ჩემი ხმელეთის გაგრძელებაა წყლის ქვეშ. მაგალითად, შეერთებული შტატები, რომელიც სულაც არ წარმოადგენს გაეროს საზღვაო კონვენციის მონაწილეს, ანუ ხელი არ აქვს მოწერილი ამ დოკუმენტზე, ისე ფართოვდება ცალმხრივად, როგორც მოესურვება².

საგულისხმოა, რომ არცთუ ისე დიდი ხნის წინ, 2023 წელს, შეერთებული შტატების სახელმწიფო დეპარტამენტის საიტზე გაჩნდა მოულოდნელი განცხადება – „ამერიკული კონტინენტური შელფის გაფართოების პროექტი“, სადაც თავშივე აღნიშნულია, რომ გაფართოება გასცდა 200 საზღვაო მილს. მოცემული პროექტის თანახმად, ამერიკა გაფართოვდა წყნარ ოკეანეში, მარიანას კუნძულებზე, მექსიკის ყურეში, ბერინგის ზღაში, ატლანტის ოკეანეში და ყველაზე დიდი გაფართოება მოხდა არქტიკაზე. მეტი სიცხადისთვის, რომ წარმოვიდგინოთ, ეს დაახლოებით მილიონი კვადრატული კილომეტრია. ანუ, უხეშად რომ ვთქვათ, ორჯერ მეტია ვიდრე კალიფორნია და რამდენჯერმე დიდი – ვიდრე გერმანია ან მთელი ეგვიპტე. აღნიშნული პროექტის ტექსტში წერია, რომ ეს საზღვაო ტერიტორია მდიდარია მარჯნებითა და კრაბებით³. მაგრამ, როგორც ამბობენ, „ეშმაკი – დეტალებშია“.

საქმე იმაშია, რომ ამერიკის შელფზე 50 მყარი მინერალია, რომლებზეც მომავლის ეკონომიკა დამოკიდებული: ლითიუმი ბატარეებისთვის ან თელურიუმი მზის პანელებისთვის⁴. ამერიკელ სამხედროებს სჭირდებათ კობალტი, ტიტანი ან გალიუმი. იგი გამოიყენება რადარებსა და ელექტრონულ საომარ სისტემებში. მაგალითისთვის, შესაძლოა ვთქვათ, რომ აღნიშნული კომპლექსების როლი და მნიშვნელობა კარგად წარმოჩინდა რუსეთ-უკრაინის მიმდინარე ომში. გარდა ამისა, ამერიკულ შელფზე არსებულ 16 იშვიათ მიწა-ლითონს შორისაა გერმანიუმი, რომლისგანაც მზადდება ჩიპები და რაღა თქმა უნდა, არ უნდა დაგვავიწყდეს შეერთებული შტატების ახალ ტერიტორიებზე არსებული 6,5 ტრილიონი კუბური მეტრი გაზისა და 50 მილიარდი ბარელი ნავთობის სავარაუდო მარაგი. როგორც ვხედავთ, ახალი შენაძენის მასშტაბები კოლოსალურია.

1.2. რატომ მაინცდამაინც არქტიკა?

საქმე ისაა, რომ შეერთებული შტატები ამ რესურსების ერთ-ერთი ყველაზე დიდი მომხმარებელია მსოფლიოში. მას კი ყველაზე მეტად ახლო აღმოსავლეთში მოიპოვებენ, სადაც ერთი მხრივ, ამერიკელები ყოველთვის მყარი პოზიციებს ფლობენ, მეორე მხრივ კი სულ უფრო მეტად იზრდება ჩინეთის გავლენა. ირანი კი ათწლეულების განმავლობაში, ოფიციალურად – მტერია, მაგრამ არ ნებდება და პირიქით, სამხედრო ძალას ზრდის. არის კიდევ იემენის ჰუსიტები, არასტაბილური ერაყი და სირია. ამდენად, როგორც ვხედავთ, მიუხედავად იმისა, რომ რეგიონი მდი-

¹ United Nations Convention on the Law of the Sea, Decision 98/392/EC on the conclusion by the European Community of the United Nations Convention on the Law of the Sea and the Agreement relating to its implementation of Part XI, 1994, last update 2018, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:4337127>, [15.02.2025];

² The Outer Limits of the U.S. Extended Continental Shelf: Background and Issues for Congress, 2024, Pdf, Congressional Research Service;

³ The Outer Limits of the Extended Continental Shelf of The United States of America, U.S. Extended Continental Shelf Project, Published by the U.S. Department of State, Washington, 2023, Pdf;

⁴ Alvarez, J., Strategic Implication of the U.S. Extended Continental Shelf, International Law Studies – Volume 61, Role of International Law and an Evolving Ocean, 2024, Law; Pdf;

დარია ნავთობ-პროდუქტებით, საკმაოდ არასტაბილურია. უფრო მეტიც, ის ქვეყნები, რომლებიც XX საუკუნის შუა ხანებში მზად იყვნენ ყველაფერი გაეკეთებინათ, რათა ბრიტანელები და ამერიკელები ტექნოლოგიებით დახმარებოდნენ „შავი ოქროს“ მოსაპოვებლად, ამჟამად, სწორედ ამ უკანასკნელის საშუალებით იმდენს შოულობენ, რომ თავად იღებენ გადაწყვეტილებებს ვისთან რა ურთიერთობები დაამყარონ, ვისთან როგორ იმეგობრონ, ვის რამდენად მიჰყიდონ და ა.შ. რას აკეთებს შეერთებული შტატები? წლების განმავლობაში, ისინი სტრატეგიულად ამცირებდნენ ნავთობზე დამოკიდებულებას სპარსეთის ყურის ქვეყნებზე უფრო მშვიდობიანი კანადის, მექსიკის – უფრო ადვილად სამართავი მეზობლების, ან საკუთარი წარმოების სასარგებლოდ.

ამასთან, საუდის არაბეთის ნავთობის დაცვა პირობითად – ერაყთან ომში, ბევრად უფრო დიდ ენერგო ხარჯებთანაა დაკავშირებული, ვიდრე სადმე მექსიკის ყურეში ან არქტიკაში საზღვაო ფლოტის განლაგება და უბრალოდ თქმა – „ჩვენია“, რაც ესლა რეალურად ხდება. გსმენიათ რაიმე მნიშვნელოვანი აღშფოთება ან პროტესტი შეერთებული შტატების მიერ საუკუნეების განმავლობაში ცივი ოკეანის მილიონობით კვადრატული კილომეტრის მითვისებასთან დაკავშირებით? ალბათ ცოტა თუ ვინმე დაფიქრებულა არქტიკული ტერიტორიების სტრატეგიულ ღირებულებაზე.

ამჟამად, არქტიკული წრის მიღმა მხოლოდ 4 მილიონი ადამიანი ცხოვრობს, რაც წარმოადგენს პლანეტის მთელი მოსახლეობის საკმაოდ მოკრძალებულ მაჩვენებელს. ყველაზე დიდი ქალაქები აქ მურმანსკი და ნორილსკია. სხვაგან – როგორიცაა ნორვეგიის ჩრდილოეთით მდებარე ჰარსტადი ან ტომსიო – იქ უკვე 100 000-ზე ნაკლები მოსახლეა დარჩენილი. ცნობილი ვარკუტა კი უკვე დიდი ხანია მოჩვენებების ქალაქად იქცა. ეს ყველაფერი ასეა, მაგრამ წინასწარი გათვლებით, არქტიკული ყინულის ქვეშ შესაძლოა მთელი მსოფლიოს 13%-დან 30%-მდე აღმოუჩენელი ნავთობისა და გაზის მარაგები იყოს¹ და თუ ამ ეტაპზე ჩანს, რომ მათი მოპოვება მუდმივ ყინვაში შეუძლებელი იქნება, ან უსაფუძლოდ – ძვირი, მომავალში – ყველაფერი შეიძლება შეიცვალოს.

1.3. ალასკა – შეერთებული შტატების ახალი სარფიანი შენაძენი

თუ ისტორიას თვალს გადავავლებთ, ვნახავთ, რომ რუსეთი 7. 200 000\$-ს გამოიმუშვებს 1867 წელს, როდესაც შეერთებულ შტატებს მიჰყიდის ცივ, შორეულ და იმ პერიოდისთვის უკვე უსარგებლო ალასკას². გაგიკვირდებათ, მაგრამ რუსები ქრთამსაც კი ურიგებდნენ ამერიკელ სენატორებს, რომ ეს გარიგება შემდგარიყო. საქმე ისაა, რომ რუსეთი იმ პერიოდში (1853-1856) აგებდა ყირიმის ომს და ხელისუფლებას ესეჭიროებოდა ფული ბიუჯეტში „ხვრელების“ დასახურად. რაც შეეხება ალასკას – იგი შორეული, მაგრამ ოდესღაც მომგებიანი მიწა იყო იმპერიისთვის სწორედ ერთობლივი რუსულ-ამერიკული კომპანიის წყალობით. მისი ყოფილი ოფისი სანქტპეტერბურგში იყო, ფილიალი კი კალიფორნიაში – ფორტ როსის ციხე-სიმაგრე. რითი იყო დაკავებული ეს საწარმო? მოიპოვებდნენ ბეწვს ზღვის თახვებიდან, გააჰქონდათ და ყიდდნენ შტატებში. მაგრამ X საუკუნის შუა ხანებიდან მომგებიანი კომპანია სუბსიდირებულად გადაიქცა. ანუ, რუსეთის ხელისუფლება მასზე ფულს კი არ გამოიმუშვებდა, არამედ ხარჯავდა ხაზინიდან, რომ ეარსება. უშუალოდ ალასკაზე კი სულ უფრო და უფრო მეტი ადგილობრივი ამერიკელი მაძიებელი მოდიოდა ოქროს საძიებლად. რუსეთს კი პრაქტიკულად ერთი სოფელი ჰქონდა – ნოვოარხანგელსკი – ასობით ხის სახლითა და დაახლოებით, ამდენივე ჯარისკაცით სამხედრო გარნიზონში. ჩნდებოდა საშიშროება, რომ ამ ტერიტორიას საბოლოო ჯამში მაინც ამერიკელები დაეპატრონებოდნენ. ისინი სულ უფრო აქტიურად ავითარებდნენ თვის კონტინენტს. ყიდულობენ ლუიზიანას და ქვეყ-

¹ Brimmer, E., Changing Geopolitics In the Arctic, 2023, <https://www.cfr.org/report/changing-geopolitics-arctic-0>, [15.02.2025];

² Todorov, V., How did Russians use the US \$7.2 million check used to pay for Russian Alaska in 1867? How did they get the actual money from the US?, <https://www.quora.com/How-did-Russians-use-the-US-7-2-million-check-used-to-pay-for-Russian-Alaska-in-1867-How-did-they-get-the-actual-money-from-the-US>, [15.02.2025];

ნის ნახევარს ფრანგებისგან. ალასკაზე კი რუსეთს უნდა დაეხარჯა ან დიდი ფული – დასახლებებსა და დიდ არმიას, ან გაეყიდა. ამდენად, ალასკასთან დაკავშირებით გადაწყვიტეს, რომ უმჯობესია მასზე რაღაც მაინც გამოემუშავებინათ, ვიდრე საბოლოოდ დაეკარგათ უსასყიდლოდ.

როგორ ფიქრობთ, კმაყოფილნი იყვნენ შეერთებულ შტატებში ამ შენაძენით? შეგახსენებთ – ზოგი ქრთამს იღებდა, ზოგი კი აკრიტიკებდა გაზეთებში და ამ მიწებს „სტიუარდის მაცივარს“ უწოდებდა – ადგილობრივი სახელმწიფო მდივნის – სტიუარდის პატივსაცემად, რომელიც მოლაპარაკებებს აწარმოებდა და ულოცავდა ამერიკის პრეზიდენტს, რომ ყიდულობდა შესანიშნავ პარკს პოლარული დათვებისა და 50 000 ესკიმოსისთვის.

მაგრამ 30 წლის შემდეგ, 1896 წელს, ვითარება იცვლება და კლონდაიკის ხეობაში ოქროს აღმოაჩენენ, XX საუკუნის შუა ხანებში (1968 წ.) – ნავთობს, მოგვიანებით კი – გაზსაც. ამჟამად კი ეს შტატი ოქროსა და ნავთობის მოპოვების თვალსაზრისით ამერიკის ქვეყნებში ტოპ ათეულშია. ისინი ასევე აწარმოებენ მსოფლიო თუთიის 10%-ს. მაგრამ რაც ყველაზე მთავარია, მნიშვნელოვანია ის, რომ სწორედ ალასკის შეძენამ გახადა შეერთებული შტატები ერთ-ერთ მძლავრ არქტიკულ სახელმწიფოდ, რაც ქვეყანას ასეთი ტერიტორიული პრეტენზიების წაყენების შესაძლებლობას აძლევს.

2. წარსულის გაკვეთილები და რუსეთის არქტიკაში გაფართოება

ახლა ვნახოთ, რა ასწავლა რუსეთს ისტორიის წარსულის გაკვეთილებმა და რა დასკვნების გამოტანა შეძლეს მათ.

კრემლმა უფრო ადრე დაიწყო ამ რეგიონში გაფართოება, ვიდრე ამ თემებზე სპეკულაციები დაიწყებოდა, რასაც თავისი მიზეზი ჰქონდა. მან ვერ მოიგო და ახლოსაც კი ვერ მივიდა მსოფლიოს ერთ-ერთ ყველაზე დიდ – ახლო აღმოსავლეთის მარაგთან და იგი ამერიკისა და მისი პარტნიორების ხელში გადავიდა. ამიტომ ფსონები ადრეულ ეტაპზე არქტიკაზე დადო. ჯერ კიდევ 2001 წელს, პირველად გაუგზავნა გაეროს კომისიას საკუთარი ხედვები იმასთან დაკავშირებით, რომ არქტიკული შელფი რუსეთის ტერიტორიაა, რაზეც მაშინ გაეროსგან უარი მიიღო. შემდეგ, 2007 წელს, მან არქტიკაში ჩაატარა ექსპედიცია, რომლის საფუძველზეც თითქოს დადო მეცნიერული დასაბუთება, რომ მისი კონტინენტური შელფი გრძელდებოდა ჩრდილოეთ პოლუსამდე, რაც მას საშუალებას აძლევდა უფრო მეტად ესარგებლა ბუნებრივი რესურსებით, ვიდრე სხვა ნებისმიერ სახელმწიფოს, მათ შორის – შეერთებულ შტატებს, რომელიც ასევე მოიპოვებდა და ცდილობდა ნავთობის მოპოვების გაზრდას არქტიკულ რეგიონში.

საგულისხმოა, რომ რუსეთი ასეთ დროს სარგებლობდა ნორვეგიის მხარდაჭერითაც, რომელსაც საშუალებას აძლევდა ამ რუსულ სპეციალურ ეკონომიკურ ზონაში ეწარმოებინა ბუნებრივი რესურსების რეწვა, რადგან თვითონ ტექნოლოგიების ნაკლებობას განიცდიდა. რასაც წერტილი დაუსვა რუსეთის აგრესიულმა პოლიტიკამ და შეჭრამ უკრაინაში. ნორვეგიაც და რეგიონის სხვა ქვეყნებიც მაგალითად, შვედეთი და ფინეთი, რომლებიც ასევე არქტიკულ ქვეყნებს წარმოადგენენ, მკვეთრად დაუპირისპირდნენ რუსეთის პოზიციას, რაც არქტიკასთან მიმართებაშიც აისახა.

სწორედ 2007 წლიდან, მიუნხენის იმ ცნობილი კონფერენციის შემდეგ, სადაც პუტინის მიერ გაცხადებულ იქნა საკუთარი ამბიციების შესახებ, რომ საბჭოთა კავშირის ნგრევა იყო მსოფლიოს გეოპოლიტიკური კატასტროფა, რუსეთმა პირველი ნახტომი სწირედ არქტიკაში გააკეთა და პირდაპირ, ასე სიმბოლურად, ჩრდილოეთ პოლუსის ქვეშ კონტინენტურ შელფზე რუსული დროშაც კი დაამაგრა¹, რათა ეთქვა და თავისი პრეტენზიები გაემყარებინა, რომ აქვს ამბიციები არქტიკის ფლობასთან დაკავშირებით. საგულისხმოა, რომ 2019 წელს გაეროს კომისია გაჰყვა რომელიმე

¹ Parfitt, T., Russia plants flag on North Pole seabed, World news, 2007, <https://www.theguardian.com/world/2007/aug/02/russia.arctic>, [15.02.2025];

ექსპედიციას და მივიდნენ შუალედურ დასკვნამდე, რომ ნამდვილად არქტიკის დიდი ნაწილი ეკუთვნის რუსეთს. მაგრამ მას შემდეგ ეს თემა აღარც წამოწეულა.

თუ ქვეყნის ყველაზე ჩრდილოეთით მდებარე ქალაქ პევეკს დავაკვრდებით, აღმოვაჩენთ, რომ ოთხმოცდაათიან წლებში იქ მოსახლეობის რეკორდულ გადინებას ჰქონდა ადგილი. ამჟამად ქალაქში მხოლოდ 4200 ადამიანი ცხოვრობს, მაგრამ მიუხედავად ამისა, 2019 წლიდან აქ მუდმივად დგას უნიკალური გემი, რომლის ღირებულება მთელი თავისი ინფრასტრუქტურით 30 მილიარდი რუბლია. რა არის ეს? ეს გახლავთ მცურავი ატომური ელექტროსადგური „აკადემიკოსი ლომონოსოვი“¹, რომლის შიგნით არის რეაქტორი, დაახლოებით ისეთივე, როგორც ყველა თანამედროვე ყინულმჭრელზე და სწორედ ის გამოიმუშავებს ელექტროენერგიასა და სითბოს, რაც საკმარისია 100 000-იანი ქალაქის მაცხოვრებლებისთვის. ლოგიკურად ისმის კითხვა – რა საჭიროა იგი იქ, რუსეთის ქვეყნის დასალიერში? ჯერ ერთი, აღნიშნულ უნდა იქნას, რომ ეს არ იქნება მხოლოდ ერთი ასეთი მცურავი ელექტროსადგური. კომპანია „როსატომი“ კიდევ შვიდი ასეთის აშენებას ჰპირდება და მეორე, სახელმწიფო კორპორაცია ავითარებს სხვა დაბალი სიმძლავრის ხმელეთზე ბაზირებულ ატომურ ელექტროსადგურებს. რისთვის? იმიტომ რომ მოიპოვონ და ამოიღონ რესურსები შორეულ ჩრდილოეთში. იმიტომ ხალხია საჭირო ახალი რესურსების მოსაპოვებლად, შესანახად, გასატანად და გასაყიდად. შესაბამისად, მათ სჭირდებათ საცხოვრებელიც და ელექტროენერგიაც. სწორედ ასეთი წერტილოვანი მიზნებისთვის შენდება დაბალი სიმძლავრის ელექტროსადგურები ხმელეთსა და წყალზე, რამდენადაც აღარავინ აპირებს კოლოსალური თანხების ხარჯვას კაპიტალური ინფრასტრუქტურის ასაშენებლად, როგორც ეს ხდებოდა საბჭოთა კავშირის დროს, რამეთუ საბჭოთა ცივილიზაციის ასეთი მიტოვებული კუნძულები აქ ისედაც მრავლადლა.

2.1. იამალის ნახევარკუნძლი, დასავლეთის სანქციები და რუსული ბუნებრივი აირი ევროპაში

რუსეთის ნაწილში მდებარე იამალის ნახევარკუნძულს თუ დავაკვირდებით, სადაც ნოვატეკის ბუნებრივი აირის საბადოა, ვნახავთ, რომ ზამთრის ყველაზე ცივ და მძიმე თვეებშიც კი, როდესაც ადგილობრივი წყლები დაფარულია არქტიკის სქელი ყინულის ფენით, გემები მაინც განაგრძობენ მოძრაობას. დიახ, სწორედ აქედან ბირთვული ყინულმჭრელების თანხლებითა თუ მათ გარეშე, აქტიურად გააქვთ თხევადი გაზი უზარმაზარი ყინულის ტანკერებით ევროპის მიმართულებით.

საქმე იმასშია, რომ დასავლეთმა კი დაუწესა რუსეთს სანქციები, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ რუსულ რესურსებზე თქვა უარი. მეტიც, ამ რესურსებს მხარეები ერთადაც კი მოიპოვებენ. არც უკრაინის, ან უახლოეს პერიოდში ვინმეს გამო, რესურსების მიმართულებით უარს არავინ იტყვის. საგულისხმოა, რომ როგორც კი ნოვატეკის საბადო ამუშავდა, ფრანგულმა ნავთობკომპანიამ – „ტოტალენერჯიმ“² 4 მილიარდ დოლარად საბადოს თითქმის 20% შეიძინა³ და შესაბამისი ინვესტიციები განახორციელა. რუსეთ-უკრაინის ომის დაწყებისა და ხმამაღალი სანქციების დაწესების შემდეგ, როგორ ფიქრობთ, გაყიდა თუ არა „ტოტალენერჯიმ“ თავისი 20%-იანი წილი? რა თქმა უნდა – არა³. იმიტომ, რომ ინტერესები – უზუნაესია!

სანქცია კი ვერ იმუშავებს, თუ თვითონ დასანქცირებული ბიზნესის მფლობელები ევროპული

¹ NTI., Akademik Lomonosov Floating Nuclear Power Plant-Russia, <https://www.nti.org/education-center/facilities/akademik-lomonosov/>, [15.02.2025]

² Shiryayevskaya, A., and Bierman S., Total to Buy 4\$ Billion Novatek Stake. Enter Yamal Project, Bloomberg, Business/Deals, 2011; <https://www.bloomberg.com/news/articles/2011-03-02/total-agrees-to-buy-12-of-novatek-enter-yamal-lng-project>, [15.02.2025];

³ The Total Energy Stays in Russian's Yamal LNG – Source, Reuters, 2022; <https://www.reuters.com/business/energy/totalenergies-stays-russias-yamal-lng-source-2022-12-09/>, [15.02.2025];

კომპანიები არიან. ამიტომ, 2024 წელს ევროპამ რუსეთისგან ბუნებრივი აირის რეკორდული რაოდენობა შეიძინა¹. საზღვაო რუკაზე იამალის ნახევარკუნძულს თუ შევხედავთ, დავინახავთ, რომ თითქმის ყოველი მეორე ტანკერი, რომელიც რუსულ ჩრდილოეთ ფლოტს ეკუთვნის და სხვადასხვა ქვეყნის დროშით დაცურავს, იტვირთება ბუნებრივი აირით და შემდეგ გადის ევროპაში.

ვინ ლიდერობს ამ სფეროში? ანუ ვის შეუძლია ჯერ კიდევ ყინულით დაფარულ ამ საზღვრებში აწარმოოს სავაჭრო მიმოსვლა? ჟურნალ „პოლიტიკოს“ მონაცემებით, ამერიკას ჰყავს 2 ყინულმჭრელი და ექვსის აშენებას აპირებს. კანადას – 18, ხოლო რუსეთს – 51 (ორმოცდაათზე მეტი). ეს გემები საჭიროა რათა ნებისმიერ კლიმატურ პირობებში ტანკერებს ან სხვა საზღვაო ტრანსპორტს გაუსუფთაოს გზა ყინულისგან².

არქტიკისთვის რბოლაში შეერთებული შტატებისთვის პრინციპულად მნიშვნელოვანია გრენლანდია. გლობალური დათბობა და კლიმატის ცვლილება გრენლანდიაზეც აისახება და მის სტრატეგიულ დანიშნულებას იმაზე მეტად ზრდის, ვიდრე ცივი ომის დროს იყო. სამხედრო დაგეგმარების სპეციალისტები ვარაუდობენ, რომ გრენლანდია თავისი სანაპიროთი სრულად გახსნილი იქნება საზღვაო ტრანზიტისთვის. აღსანიშნავია, რომ გრენლანდიაში ტულებში ამერიკელებს ერთი სამხედრო ბაზა უკვე აქვთ, მაგრამ ამ ბაზას სიღრმისეული მოდერნიზება სჭირდება, რომლის შემდეგაც ისევ შეძლებს სტრატეგიული მომდამშენებისა თუ სხვადასხვა განმანდგურებლების მიღებას და ასევე ჰაერსაწინააღმდეგო და რაკეტსაწინააღმდეგო თავდაცვის უზრუნველყოფას რეგიონში. პოლარული წრის მიღმა კი შესაძლოა ზუსტად ეს ბაზა გახდეს მთავარი საკოორდინაციო წერტილი.

ალბათ შეერთებული შტატების გრენლანდიისკენ მიმართული მზერაც და საუბრებიც მისი შეერთებული შტატების ქოლგის ქვეშ შეყვანასთან დაკავშირებით, ან თუნდაც ის პროექტი, არქტიკის რეგიონში ბაიდენის ადმინისტრაციის პირობებში შეჩერებული ბურღვითი სამუშაოების განახლების შესახებ, რომელიც ტრამპის პირველივე ადმინისტრაციის განკარგულებას მოჰყვა – ამ კონტექსტში უნდა იქნას განხილული.

3. არქტიკის უსაფრთხოების არქიტექტურა

რაც შეეხება არქტიკული უსაფრთხოების არქიტექტურას, ეს წარმოადგენს უკიდურესი ჩრდილოეთიდან სამხრეთით გლობალური უსაფრთხოების სფეროში მოვლენების განვითარების შედეგს. რა თქმა უნდა, უდიდეს როლს თამაშობს და მნიშვნელობა აქვს ომს უკრაინაში. მოსკოვის თვალსაზრისით, ბოლო ორი წლის განმავლობაში მათი პოზიციები გაუარესდა როგორც უშუალოდ არქტიკის საბჭოში, ისე თვალსაზრისით არქტიკაში. აქამდეც არქტიკული საბჭოს რვა წევრიდან – 5 შედიოდა ჩრდილო-ატლანტიკურ ალიანსში, თუმცა, რუსეთის აგრესიის დაწყების შემდეგ, არქტიკული საბჭოს ყველა წევრი, გარდა თვითონ რუსეთისა, ამჟამად ნატოს წევრია.

არქტიკის პოტენციური რესურსების რუკას თუ დავაკვირდებით, ნათლად ჩანს, რომ არქტიკის ამერიკული ნაწილი, ანუ ალასკა, თითქმის სრულად ათვისებულია. იგივე სურათია კანადის მხარესაც. სამაგიეროდ, ევროპაში უზარმაზარი საბადოები ჩანს შვედეთისა და ფინეთის მხარეს (იხ. სურათი 1).

¹ Niranjana, A., European imports of liquefied natural gas from Russia at 'record levels', Russian Energy releases data days after Ukraine stopped flows of Russian gas through its pipelines, Guardian, 2025; <https://www.theguardian.com/environment/2025/jan/09/european-imports-of-liquefied-natural-gas-from-russia-at-record-levels>, [15.02.2025];

² Rosen Kenneth., A Battle for the Arctic Is Underway. And the U.S. Is Already Behind, Magazine „Politico“ 2022, <https://www.politico.com/news/magazine/2022/12/17/climate-change-arctic-00071169>, [15.02.2025];

სურათი 1. არქტიკის პოტენციური რესურსების რუკა

შეერთებული შტატების სახელმწიფო მდივნის მრჩეველის – დერეკ შოლეს განცხადებით, თუ გავისვენებთ, რომ უახლოეს წარსულში ფინეთი (2023 წ) და შვედეთი (2024 წ) ნატოს წევრები გახდნენ, გამოდის, რომ აღმოსავლეთ ფლანდრე, სადაც ზოგადად, რუსული საფრთხე იგრძნობოდა, ფინეთის ნატოში გაწევრიანებით ნატომ მიიღო არქტიკული ტერიტორიების საკმაოდ მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომელიც მის მე-5 მუხლს ამიერიდან პირდაპირ ექვემდებარება, რაც კოლექტიურ დაცვას გულისხმობს. გარდა ამისა, ფინეთისა და შვედეთის ნატოში გაწევრიანებით, რომლებსაც უდიდესი სამხედრო პოტენციალი აქვთ და რომელთა არმიებსაც რთულ პოლარულ ზონაში ეფექტურად მოქმედების უნარი და საშუალება გააჩნიათ, ასუსტებს რუსეთის პოზიციებს ამ საბრძოლო მოქმედებათა თეატრში. განსაკუთრებით პოლარული წრის ევროპულ ნაწილში¹.

3.1. ჩინეთის ინტერესები არქტიკის მიმართ და „დათვისა“ და „დრაკონის“ დაპირისპირება

რესურსებით ასეთი მდიდარი რეგიონი, რომელსაც თან პოტენციალიც აქვს რომ გახდეს ერთ-ერთი ყველაზე ოპტიმალური საზღვაო მარშრუტი, ბუნებრივია, ჩინეთის ყურადღების მიღმა ვერ დარჩებოდა. ამიტომ, ჩინეთი – ეკონომიკური ექსპანსიით, ნახევარგამტარებზე მონოპოლიით, სხვადასხვა უკონტროლო კრედიტების გაცემითა თუ ინვესტიციებით, რომელსაც პოლიტიკური ვალდებულებები მოჰყვება – ცდილობს დაისაკუთროს თავისი წილი მსოფლიოში, მიუხედავად იმისა, რომ იგი არ წარმოადგენს არქტიკულ სახელმწიფოს. ჩინეთის ყველაზე ჩრდილოეთ წერტილი 1440 კმ-ით არის დაშორებული პოლარული წრისგან, თუმცა, გეოგრაფიასაც არ აქვს მნიშვნელობა როდესაც შენი პოტენციალი და ამბიციები რესურსების მოპოვების საშუალებას იძლევა. ამიტომ პაკინში აც-

¹ Wieslander, A., How Sweden and Finland's membership in NATO affects the High North, Atlantic Council, 2024, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/how-sweden-and-finlands-membership-in-nato-affects-the-high-north/>, [15.02.2025]

ხალებენ, რომ ჩინეთი არქტიკასთან მყოფი სახელმწიფოა და ვიდრე მსოფლიო ჩართულია რუსეთის აგრესიული პოლიტიკის განეიტრალებში, ჩინეთი ცდილობს მისთვის ჩვეული ხერხებითა თუ საშუალებებით, ანუ რეგიონში ინვესტიციებითა და კრედიტებით შეღწევას, ისე, როგორც აფრიკულ ქვეყნებში. მაგრამ საქმე იმაშია, რომ ჩრდილოეთის ქვეყნები არც აფრიკული ქვეყნები არიან და არც წინდახედულება აკლიათ. შესაბამისად, საკმაოდ ცივი გონებით იღებენ გადაწყვეტილებებს. ამიტომ, ძნელია მათი ფულითა და კრედიტებით მოხიზვლა. კანადამ მაგალითად, 150 მილიონიანი შეთავაზება დაუბლოკა ჩინეთს, რომლის საშუალებითაც ეს უკანასკნელი ოქროს საბადოს წილს მიიღებდა. მიზეზი ის იყო, რომ ეკონომიკურ ინტერესებთან ერთად, შესაძლოა, სამხედრო ინტერესებიც გაჩენილიყო. გრენლანდიამ კი უარი უთხრა მას ძველი ამერიკული ინფრასტრუქტურის მიყიდვაზე. ამიტომ, ისევ რუსეთის მეშვეობით ცდილობენ არქტიკაზე შეღწევას. აქვე უნდა ითქვას, რომ არქტიკას – მსოფლიო ოკეანეთის დანარჩენი ნაწილებისგან განსხვავებით, აქვს კიდევ ერთი ფუნდამენტალური უპირატესობა ჩინეთისთვის – შეერთებული შტატების სამხედრო-საზღვაო ძალების არ ყოფნა, რომლებიც თითქმის არ ჩნდებიან იქ.

საგულისხმოა, რომ ჩინეთს იამალის საბადოზე აქვს თავისი წილები. ჩინეთის ეროვნული ბუნებრივი აირის კორპორაციისა და აბრეშუმის გზის ფონდის ერთობლივი ჯამური წილი შეადგენს 30%-ს. ჩინური ეროვნული შეღფის ნავთობის კორპორაცია და ჩინური ეროვნული ბუნებრივი აირისა და ნავთობის საძიებო/სადაზვერვო კომპანია კი იამალის ნახევარ კუნძულზე მეორე უმსხვილესი პროექტის – Arctic LNG-ის („არქტიკ ელ-ენ-ჯი“-ს) 20%-ს ფლობს. ამ პროექტის უზარმაზარი უპირატესობა ისაა, რომ პირდაპირ ამ საბადოდან ჩინეთის მიმართულებით იგეგმება მილსადენის გაყვანა „ციმბირის ძალა-2“¹. ამდენად, ჩინეთი, არქტიკის რბოლას უყურებს გრძელვადიანი პერსპექტივიდან² და მიუხედავად იმისა, რომ იგი არ წარმოადგენს არქტიკულ სახელმწიფოს, ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პროექტს – „არქტიკული აბრეშუმის გზას“³ აწარმოებს არქტიკის გავლით, რომელსაც მოჰყვა მისი არქტიკული ტექნოლოგიების განვითარებაც – რომელიც საჭიროა არქტიკაში გემმავლობისა და ბუნებრივი რესურსების მოპოვებისთვის. საუბარია ყინულგამძლე გემებზე, ყინულმჭრელებსა და პოლარულ ღრმა წყლების შემსწავლელ გემებზე, სადაც ასევე შედის თვალთვალისა და ნავიგაციის ტექნოლოგიები, პოლარული უპილოტო ამფიბიები, მცურავი ნავთობმომპოვებელი პლატფორმები და ა.შ.⁴. თუმცა, პეკინის ასეთი ინტერესებით არც რუსეთია აღფრთოვანებული⁵. თანამშრომლობა და მეგობრობა კარგია, მაგრამ როდესაც საქმე ეხება ბუნებრივ რესურსებს – უზენაესი ხდება უკვე ინტერესები. იმდენად, რამდენადაც რუსეთი წარმოადგენს მსოფლიოს ყველაზე არქტიკულ სახელმწიფოს, რომლის არქტიკულ ტერიტორიებზე მოდის მისი მთლიანი შიდა პროდუქტის 20%, ექსპორტზე – 20%, ნავთობმომპოვებიდან – 20% და ბუნებრივი აირის მოპოვებაზე – 80%⁶. ცხადია, რუსები ამ სფეროს განსაკუთრებულ პრიორიტეტს ანიჭებენ. აქედან გამომდინარე, „დათვისა“ და „დრაკონის“ ალიანსის მიუხედავად, სწორედ არქტიკა წარმოადგენს მათ შორის დაპირისპირების მთავარ არენას. ამიტომ, როდესაც ხედავენ ჩინეთის სულ უფრო მზარდ ამბიციურ გეგმებს უკიდურეს ჩრდილოეთთან მიმართებაში, მათ აქვთ ყველა საფუძველი იფიქრონ, რომ ისინი შესაძლოა განხორციელებულ იქნას მათ ხარჯზე. შესაბამისად, ჩინეთს არქტიკაში რუსეთი არ ანიჭებს პრივილეგიებს. მათ შორის, არც

¹ Papachristou, L., Russia and China to sign Power of Siberia-2 gas Pipeline contract in near future, says Novak, Reuters, 2024, <https://www.reuters.com/business/energy/russia-china-sign-power-siberia-2-gas-pipeline-contract-in-near-future-says-2024-05-17/>, [15.02.2025];

² Lamazhapov, R., Stensdal, I., and Heggelund, G., China's Polar Silk Road: Long Game or Failed Strategy? The Arctic Institute, 2023, <https://www.thearcticinstitute.org/china-polar-silk-road-long-game-failed-strategy/>, [15.02.2025];

³ Narkano, J., and Li, W., China Launches Polar Silk Road, Energy Fact & Opinion, 2018, <https://www.csis.org/analysis/china-launches-polar-silk-road>, [15.02.2025];

⁴ იხ. სქოლიო 11;

⁵ Hopwood-Phillips, H., Don't overestimate China's ambitions in the Arctic, The Strategist, 2024, <https://www.aspi.org.au/dont-overestimate-chinas-ambitions-in-the-arctic/>, [15.02.2025]

⁶ იხ. სქოლიო 10;

რუსულ 6 არქტიკულ პორტთან მიმართებაში. ამიტომ, პორტში შესვლაზე – ან საერთოდ უარს ეუბნებიან, ან უნდა დაემორჩილონ ტრანზიტის შესახებ რუსულ კანონს, რაც იმას ნიშნავს, რომ დეტალურად უნდა წარადგინონ გადაადგილების მარშრუტი და სქემა, აიყვანონ რუსი ლოცმანი და რუსულ პორტებში გადაიხადონ გადასახადები.

რუსები ასევე ცდილობენ, რომ არცერთი სტრატეგიულ ენერგეტიკული პროექტის აქციების საკონტროლო პაკეტი არ აღმოჩნდეს უცხოური სტრუქტურებისა და უპირველეს ყოვლისა, ჩინელების ხელში. როგორც ჩანს, არქტიკა, მისი რესურსები და ჩრდილოეთ მარშრუტი ერთი უკანასკნელი მნიშვნელოვანი ბერკეტია რუსეთისთვის ჩინეთთან მიმართებაში და კრემლი ცდილობს მისი საშუალებით როგორღაც დაიცვას თავი პეკინის დომინირებული პოზიციისგან ორმხრივ ურთიერთობებში.

3.2. რუსეთის ამბიციები და ძალის დემონსტრირება

ასე რომ, მოსკოვი, უკვე მრავალი წლია განაგრძობს საკუთარი სამხედრო პოტენციალის შექმნასა და აღდგენას არქტიკაში და საკუთარ ამბიციებს არც მალავს. ჯერ ერთი, 2005 წლიდან მოყოლებული, აღადგინეს 50-მდე დაზარალებული სამხედრო საბჭოური ობიექტი, მათ შორის აეროდრომები, სამხედრო ბაზები და შედარებით ყველაზე დიდი ორი-სამი სამხედრო ბაზა გაავსეს სამხედრო ტექნიკითა და გახსნეს ახალი ჰიპერბგერიითი რაკეტები¹. შემდეგ კი იმაზე ხმამაღლა განაცხადეს პრეტენზიების შესახებ, რამდენადაც ეს შესაძლებელი იყო. მაგალითად, უკიდურეს ჩრდილოეთში – ფრანგ იოსების მიწაზე დასავლელი ჟურნალისტები წაიყვანეს – ჯერ CNN-ი, შემდეგ – BBC-ი და ბაზები დაათვალიერებინეს – სარაკეტო კომპლექსის გამშვებებითა და წყალქვეშა ნავების სრული საბრძოლო ნაკრებით. ლოგიკურად ისმის კითხვა: რა საჭრო იყო ასეთი გახსნილობა საიდუმლო სამხედრო საკითხებში? ეს იყო ძალის დემონსტრირების მიზანმიმართული ჩვენება. რადგან არქტიკა პირდაპირი ილუსტრირებაა ფრაზის – „რუსეთი – ნატოს წინააღმდეგ“. ბოლოს და ბოლოს, არქტიკული რვა ქვეყნიდან შვიდი – ალიანსის წევრია. ამდენად, რუსეთი აქ იბრძვის არა მხოლოდ არქტიკული, არამედ, სტრატეგიული ინტერესებისთვისაც.

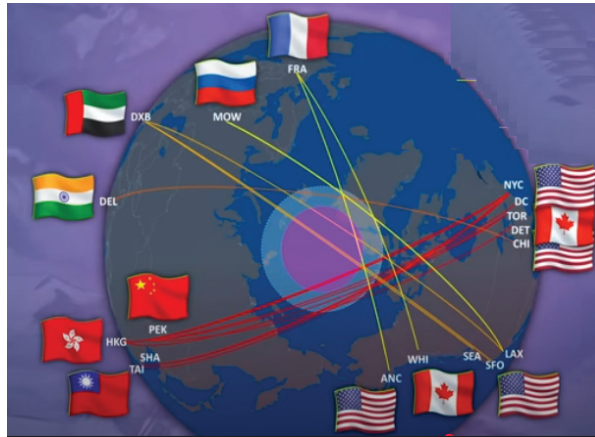
საგულისხმოა, რომ ჯერ კიდევ „ცივი ომის“ დროს ამერიკელებმა შეიმუშავეს ჰიდროაკუსტიკური სისტემა „სოსუსი“ (SOSUS) ამ ტერიტორიებისთვის საბჭოთა წყალქვეშა ნავების აღმოსაჩენად, რომლებიც გამოდიან ატლანტიის ოკეანეში. მიუხედავად იმისა, რომ როგორც აღნიშნავენ, მოცემული სისტემა აღარ არის აქტუალური თანამედროვე წყალქვეშა ნავებისთვის, კიდევ ერთხელ რომ შევაფასოთ გეოგრაფია, ეს წყლები გრენლანდიის, ისლანდიასა და დიდ ბრიტანეთს შორის წარმოადგენს ერთადერთ მარშრუტს ატლანტიკისკენ ჩრდილოეთით ბაზირებული რუსული გემებისთვის (იხ. სურათი 2).

სურათი 2.

¹ Paton, N. Walsh,, Satellite images show huge Russian military buildup in the Arctic, CNN, 2021; <https://edition.cnn.com/2021/04/05/europe/russia-arctic-nato-military-intl-cmd/index.html>, [15.02.2025]

ამასთან, არქტიკა წარმოადგენს უმოკლეს მარშრუტს კონტინენტთაშორის ბალისტიკური რაკეტების სამიზნეებამდე მისაღწევად (ის.სურათი 3).

სურათი 3

4. გაზრდილი საფრთხე და ძალთა ბალანსი რეგიონში

არსებობს საფრთხე, რომ რუსები ან ჩინელები, აღჭურვილობაში საკუთარ უპირატესობაზე დაყრდნობით, დაიწყებენ პრეტენზიებისა და უფლებების წამოყენებას ჩრდილო-ყინულოვანი ოკეანის ან ნაწილზე, რომელიც საერთაშორისო სამართლის მიხედვით არავის არ ეკუთვნის. შეერთებული შტატების სამხედრო-საზღვაო ძლების ადმირალ დეიილ კოულტონის განცხადებით, „არქტიკული ბასეინი სავსეა კონკურენციით, გარდა საზღაო კომუნიკაზიებზე კონტროლისა, სასარგებლო წიაღისეული ამ რეგიონში შეფასებულია დაახლოებით 1 ტრილიონ დოლარად. შეერთებულ შტატებს არ შეუძლია გულ-ხელ დაკრეფილი ჯდომა ვიდრე რუსეთი ქმნის ტერიტორიული პრეტენზიების 9 პუნქტირიან ხაზს არქტიკის რეგიონში, ისევე, როგორც ჩინეთი ცდილობს ამის გაკეთებას წყნარ ოკეანეში“¹.

სწორედ ამის ათვისებას ცდილობენ დემოკრატიული ქვეყნები, რამდენადაც ყველასთვის ცნობილია, რომ ეს ბუნებრივი რესურსები რუსეთის ხელშია ძირითადად თავმოყრილი და იარაღად გამოიყენება, როგორც ჰიბრიდული ომის ერთ-ერთი წინაპირობა. ამიტომ, მსოფლიო ცდილობს გარკვეული ალგორითმი დაუპირისპიროს ამ ყველაფერს, რათა იქ ძალთა ბალანსი არ დაირღვეს. აქედან გამომდინარე, რუსეთის მხრიდან გაზრდილი საფრთხეების საპასუხოდ, ჩრდილოატლანტიკურმა ალიანსმა განიზრახა არქტიკის რეგიონში სამხედრო ძალის გაზრდა. მნიშვნელოვანია, რომ ბოლო პერიოდში რეგიონში გახშირდა სამხედრო სწავლებები. 2024 წლის მარტში ალიანსმა ჩაატარა მასშტაბური სამხედრო სწავლება სახელწოდებით „ჩრდილოეთის პასუხი 2024“², რომელშიც ჩართული იყო 20 000 სამხედრო მოსამსახურე 13 ქვეყნიდან, მათ შორის – 4 000 ფინელი ჯარისკაცი, რომლებმაც პირველად მიიღეს მონაწილეობა ნატოს მასშტაბურ მანევრებში, რომელიც არქტიკული საბჭოს წევრი ქვეყნების – ნორვეგიის, შვედეთისა და ფინეთის ტერიტორიებზე გაიმართა.

დასავლეთის მხრიდან არქტიკული საკითხის გააქტიურება დაკავშირებულია აგრეთვე იმ გა-

¹ Article: Marine Corps Joint Tactical Vehicles with Combat Logistics Battalion 6, Combat Logistics Regiment 2, 2nd Marine Logistics Group, staged at a pier offload in preparation for exercise Nordic Response 24 in Talvik, Norway, 2024, <https://www.dvidshub.net/image/8278306/exercise-nordic-response-24-us-marines-with-combat-logistics-battalion-6-conduct-joint-convoy-operations-with-norwegian-soldiers>, [15.02.2025];

² Nanner, J., Newly enlarged NATO starts drill in Finland, Norway and Sweden in defense of its Nordic turf, World News, 2024, <https://apnews.com/article/nato-military-drill-nordics-finland-norway-sweden-87ff05e1bb24f77dc9d5b5bf09c709b0>, [15.02.2025];

რემოებასთან, რომ გარდა რუსეთისა, არქტიკის მიმართ ბოლო პერიოდში ინტერესს გამოხატავს ისეთი დიდი მოთამაშე, როგორიც ჩინეთია, რომელიც ცდილობს რუსეთის ეკონომიკური სიღუბნით გამოთავისუფლებული ადგილის აითვისებასა და ევროული თუ ამერიკული ქვეყნების ჩანაცვლებას, რომლებიც ინვესტიციებს ახორციელებდნენ რუსულ ეკონომიკაში და მის მოდერნიზაციას ახდენდნენ. ახლა ჩრდილოეთი ცდილობს ამ გეგმის შეავსებას და ამიტომ, ქვეყნები აღარ ჯერდებიან ღიკლომატიას და არქტიკის რეგიონში ადგილი აქვს ამ მზარდი სამხედრო ძალის დემონსტრირებას. არქტიკის აქტიური მილიტარიზაცია, რომელიც ახლაც გრძელდება, მათ შორის – ჩინეთის ჩართულობით, რომელსაც თავისი პროექტი – „არქტიკული აბრეშუმის გზა“ აქვს წამოწყებული, საფრთხეს უქმნის რეგიონში განლაგებულ თითქმის ყველა სახელმწიფოს. ჩინეთმა უკვე ააგო ყინულმჭრელები, განავითარა გარკვეული ტექნიკა ამ რეგიონის ასათვისებლად, რაც ბუნებრივია, ამერიკის ადმინისტრაციის მზარდ შემფოთებას იწვევს და ტრამპის ამჟამინდელი პოლიტიკიდან გამომდინარე, ის ცდილობს სერიოზული ნაბიჯების გადადგმას არქტიკის რეგიონში, რათა მისი შეკავება იქაც მოხდეს.

რუსეთიც, საპასუხოდ ცდილობს ასევე სამხედრო სწავლებების ჩატარებასა და საკუთარი საბრძოლო შესაძლებლობების დემონსტრირებას. თუმცა, უკვე ღიად საუბრობენ იმაზე, რომ კრემლი იძულებულია ტექნიკის მობილიზება გააკეთოს ფედერაციის ყველა კუთხიდან, რადგან უკრაინის ომი შთანთქავს მის სამხედრო ტექნიკასა და პოტენციალს, რომელიც რუსეთს ახლა სრულად სჭირდება უკრაინაში გადასასროლად. კრემლის საზღვარი არასოდეს ყოფილა ასეთი მოწყვლადი უკვე ათწლეულების განმავლობაში და არქტიკა წარმოადგენს იმ ერთ-ერთ სამხედრო მოქმედებათა თეატრს, რომელსაც მსოფლიო ახლა ყურადღებით აკვირდება¹. საგულისხმოა, რომ რუსეთთან ერთად, ამ სწავლებებში მონაწილეობს ჩინეთიც, რომელიც ასევე აღიარებს რუსეთის სტრატეგიულ პრობლემებს. ჩინურ აკადემიურ ჟურნალში „Russian Studies“ ორი ჩინელი მეცნიერი იუე პენი და გუი ჟენშენი აღნიშნავენ, რომ „საწყისი ბალანსი არქტიკაში დარღვეულია და სასწორი არქტიკის რეგიონში გადახრილია დასავლეთის ქვეყნების მხარეს“².

რუსეთი უმთავრესად ბარენცის ზღვის მიმდებარე ტერიტორიაზე და ციმბირის აკვატორიაში მართავს სწავლებებს. ხოლო დასავლეთი – ამ შემთხვევაში ნატო – ნორვეგიის მიმდებარედ. ეს სამხედრო სწავლებები საკმაოდ ინტენსიურია და ტარდება როგორც სახმელეთო, ისე საზღვაო კომპონენტისა და საჰაერო ძალების ჩართულობით.

შესაძლოა, რუსეთ-უკრაინის ომამდე რუსეთი მართლაც ლიდერობდა არქტიკისთვის რბოლაში, საკმაოდ დიდი უპირატესობით, მაგრამ ეხლა ეს სხვაობა რამდენად შენარჩუნებულია – უცნობია. რუსეთი ახლა იძულებულია და თითქოს ცდილობს შეარბილოს ეს არქტიკული პოლიტიკა, რამდენადაც საშუალება არ აქვს დასავლეთისთვის ყველა ფრონტზე წინააღმდეგობის გაწევის. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ ეს არის ერთადერთი საზღვაო მოქმედებათა თეატრი, სადაც რუსეთი, მსოფლიოში ყველაზე დიდი ყინულმჭრელების ფლოტის – 51 ხომალდი დანარჩენი მსოფლიოს 48-ის წინააღმდეგ, უკვე განვითარებული სამხედრო ინფრასტრუქტურის, კლიმატს შეჩვეული პერსონალის ხარჯზე, საკუთარ ტერიტორიასთან სიახლოვისა და ბირთვული ყინულისმტკრევის მშენებლობის ტექნოლოგიების წყალობით, რომელიც მხოლოდ რუსეთს აქვს მსოფლიოში, დიდი ალბათობით, ჯერ მაინც რჩება არქტიკაში ყველაზე მძლავრ მოთამაშედ და ეს იმ იშვიათ რეგიონებს მიეკუთვნება, სადაც ის პირველობას სულ მცირე, ამ ეტაპზე ინარჩუნებს.

ბუნებრივია, აღნიშნული გარემოება ამერიკის ადმინისტრაციის მზარდ შემფოთებას იწვევს და ტრამპის ამჟამინდელი პოლიტიკა მიმართულია და ცდილობს სერიოზული ნაბიჯების გადადგმას არქტიკის რეგიონში, რომ რუსეთის შეკავება იქაც მოხდეს, რათა ძალთ ბალანსი არ და-

¹ Article: China and Russia Have Chilling plans for the Arctic, The two autocracies dream of creating a “polar silk road” The Economist, 2024, <https://www.economist.com/china/2024/06/19/china-and-russia-have-chilling-plans-for-the-arctic>, [15.02.2025];

² იხ. სქოლიო 18

ირღვეს და რუსეთს საშუალება არ მიეცეს, ვიდრე მსოფლიო ფოკუსირებულია ევროპაში რუსული ექსპანსიის აღკვეთასა და ჩინეთის მხრიდან ამ გარკვეული ეკონომიკური ექსპანსიის შეკავებაზე, მანამ არ მოხდეს არქტიკის ათვისება რუსეთის მხრიდან.

დასკვნა

არქტიკის ისტორია კი კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს იმას, რომ კაცობრიობას უცხო, შორეული და, რაც მთავარია, ნეიტრალური მიწების დაპყრობის მოთხოვნილება და საჭიროება აქვს. იმპერიალისტური ქვეყნების ამბიციებს კი საზღვრები არ გააჩნიათ. ეს არის მტაცებლური სახელმწიფო პოლიტიკა, რომელიც მზად არის რესურსები იქ მოიპოვოს, სადაც ადრე წარმოუდგენელი იყო.

იგივე რუსეთი რომ ავიდოთ, მიუხედავად უამრავი პრობლემის თუ გამოწვევისა, ქვეყანა მზადაა მილიარდობით დოლარი ჩადოს არქტიკული ინფრასტრუქტურის განვითარებაში, რამდენადაც იმედოვნებს, რომ არქტიკა უზრუნველყოფს კრემლის ავტოკრატიულ რეჟიმს ფინანსური შემოსავლებითა და შემდგომი ათწლეულების მანძილზე ოლიგარქიული მმართველობით.

და მაინც ცვლილებების ნელი ტემპის მიუხედავად, ეს არ ნიშნავს, რომ ამჟამად არსებული სტატუს-კვო შენარჩუნებულ იქნება მუდმივად. ჩინელები ავითარებენ პოლარული კვლევების საკუთარ სექტორს, ამერიკელები თანდათანობით აღიარებენ ჩრდილოეთის მნიშვნელობას, ხოლო უკრაინაში ომის შედეგებს შესაძლოა სერიოზული გავლენა ჰქონდეს არქტიკისთვის. და თუ ისინი გამოიწვევს რუსული მმართველობის სტრუქტურის გადაწყობას, ჩრდილოეთის მარშრუტისადმი ინტერესი შესაძლოა სწრაფად გაიზარდოს. აქვე აღნიშნულ უნდა იქნას, რომ ჩრდილოეთის მარშრუტის გარდა არსებობს ჩრდილოეთ-დასავლური მიდგომა ჩრდილოეთ ამერიკის ჩრდილოეთ დაბოლოების ირგვლივ და ტრანსპოლარული მარშრუტი, რომელიც ალასკიდან ევროპამდე პირდაპირ მიდის ჩრდილოეთ პოლუსის გავლით. მაგრამ მათი გამოყენების პოტენციალი კიდევ უფრო რთულია, ვიდრე ჩრდილოეთის მარშრუტისა. ამდენად, მიუხედავად იმისა, რომ ცვლილებები ტემპები არც თუ ისე დიდია, რეგიონში პროცესები ვითარდება ყინულის დნობასთან ერთდ და მხარეები უკვე ემზადებიან მზარდი კონკურენციისთვის არქტიკული რესურსების, სავაჭრო მარშრუტებისა და არქტიკაში გეოპოლიტიკური დომინირების მოსაპოვებლად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Article: Marine Corps Joint Tactical Vehicles with Combat Logistics Battalion 6, Combat Logistics Regiment 2, 2nd Marine Logistics Group, staged at a pier offload in preparation for exercise Nordic Response 24 in Talvik, Norway, 2024, rb.gy/s176nc, [15.02.2025];
- Article: China and Russia Have Chilling plans for the Arctic, The two autocracies dream of creating a “polar silk road” The Economist, 2024, rb.gy/jd4ksq, [15.02.2025];
- Alvarez, Jose., Strategic Implication of the U.S. Extended Continental Shelf, International Law Studies – Volume 61, Role of International Law and an Evolving Ocean, 2024, Law; Pdf;
- Brimmer, Esther., Changing Geopolitics in the Arctic, 2023, <https://www.cfr.org/report/changing-geopolitics-arctic-0>, [15.02.2025];
- Hopwood, Phillips., Don’t overestimate China’s ambitions in the Arctic, The Strategist, 2024, rb.gy/bfkn29, [15.02.2025];
- Kenneth, Rosen., A Battle for the Arctic Is Underway. And the U.S. Is Already Behind, Magazine „Politico” 2022, rb.gy/940wh2, [15.02.2025];
- Lindsey, Rebecca., Scott Michon., Climate Change: Arctic Sea Ice Summer minimum, 2022, rb.gy/td4ygt [Last seen.15.02.2025];
- Lamazhapov, Rrdem., Stensdal, Iselin., and Heggelund, Gorild., China’s Polar Silk Road: Long Game or Failed Strategy? The Arctic Institute, 2023, rb.gy/nwyjzr, [15.02.2025];

Narkano, Jane., and Li, William., China Launches Polar Silk Road, Energy Fact & Opinion, 2018, <https://www.csis.org/analysis/china-launches-polar-silk-road>, [15.02.2025];

Nanner, Jari., Newly enlarged NATO starts drill in Finland, Norway and Sweden in defense of its Nordic turf, World News, 2024, rb.gy/3i5yht, [15.02.2025];

NTI., Akademik Lomonosov Floating Nuclear Power Plant-Russia, <https://www.nti.org/education-center/facilities/akademik-lomonosov/>, [15.02.2025];

Niranjan, Ajit., European imports of liquefied natural gas from Russia at ‘record levels’, Russian Energy releases data days after Ukraine stopped flows of Russian gas through its pipelines, Guardian, 2025; rb.gy/vhythk, [15.02.2025];

Papachristou, Lucy., Russia and China to sign Power of Sibiria-2 gas Pipeline contract in near future, says Novak, Reuters, 2024, rb.gy/jptg08/, [15.02.2025];

Parfitt, Tom., Russia plants flag on North Pole seabed, World news, 2007, <https://www.theguardian.com/world/2007/aug/02/russia.arctic>, [15.02.2025];

Paton, Nick Walsh., Satellite images show huge Russian military buildup in the Arctic, CNN, 2021; rb.gy/fukkd2, [15.02.2025];

Shiryaevskaya, Anna., and Bierman, Stephen., Total to Buy 4\$ Billion Novatek Stake. Enter Yamal Project, Bloomberg, Business/Deals, 2011; rb.gy/oigkkl, [15.02.2025];

The Outer Limits of the U.S. Extended Continental Shelf: Background and Issues for Congress, 2024, Pdf, Congressional Research Service;

The Outer Limits of the Extended. Continental Shelf of The United States of America, U.S. Extended Continental Shelf Project, Published by the U.S. Department of State, Washington, 2023, Pdf

The Total Energy Stays in Russian’s Yamal LNG – Source, Reuters, 2022; <https://www.reuters.com/business/energy/totalenergies-stays-russias-yamal-lng-source-2022-12-09/>, [15.02.2025];

Todorov, Valentin., How did Russians use the US \$7.2 million check used to pay for Russian Alaska in 1867? How did they get the actual money from the US?, rb.gy/n22t6s, [15.02.2025];

United Nations Convention on the Law of the Sea., Decision 98/392/EC on the conclusion by the European Community of the United Nations Convention on the Law of the Sea and the Agreement relating to its implementation of Part XI, 1994, last update 2018, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:4337127>, [15.02.2025];

Vardzelashvili, Dimitri., Maritime Dictionary, Tbilisi, Publishing House “Alaverdi”, 2009;

Wieslander, Anna., How Sweden and Finland’s membership in NATO affects the High North, Atlantic Council, 2024, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/how-sweden-and-finlands-membership-in-nato-affects-the-high-north/>, [15.02.2025];